

Kategorizace věcí dle Bartola de Saxoferrato

Sylvie Grulichová

Věc jako základní stavební kámen majetkových práv může působit neměnně. Ve skutečnosti je však jako řeka, jejíž břehy neustále nepozorovaně mění tichá voda doby, která se promítá do jejího obecného pojetí i způsobů její kategorizace. Traktát O řečišti (*De alveo*) od slavného představitele právníkové školy komentátorů Bartola de Saxoferrato umožňuje ohlédnout se zpět do první poloviny 14. století a podívat se, jak o ní uvažoval a chápal ji. Jeho výklad věnovaný věci má podobu systematické kategorizace na základě určitých vlastností, takže formou vzdáleně připomíná její dělení v současných právních řádech, jaké podávají např. § 496–501 českého občanského zákoníku.¹ Takový způsob pojednání o věci lze u středověkých právníků, stejně jako u jejich antických předchůdců zaměřených na řešení praktických problémů, nalézt jen zřídka. Bartolův traktát O řečišti (*De alveo*), ve kterém se mísí římské právo, z něhož jeho autor vychází a na které neustále odkazuje, s myšlením vlastním pozdnímu středověku, je proto výjimečný. Následující text předkládá tyto právní a filosoficko-teologické kategorie, dává je do širších souvislostí s cílem přiblížit právní myšlení Bartola de Saxoferrato o pojetí věci.

1. *Tyberiadis* a traktát *O řečišti*

Nejslavnější komentátor žijící v první polovině 14. století působil předně na univerzitách v Pise a v Perugii, kterou také representoval u císaře Karla IV.,² od nějž obdržel svůj erb. Z jeho rozsáhlého díla se těší věhlasu především obsáhlý komentář

¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

² CALASSO, Francesco, *Bartolo da Sassoferrato*, in: Dizionario Biografico degli Italiani č. 6/1964, dostupné na: <https://www.treccani.it/enciclopedia/bartolo-da-sassoferrato_%28Dizionario-Biografico%29/> (7. 2. 2023).

ke všem částem justiniánské kodifikace.³ Zvlášť oblíbený je traktát *De insigniis et armis*, jenž se dosud jako jediný Bartolův spis dočkal vydání v českém překladu.⁴ Zájmu se ale dostává také politicky laděným traktátům, například O Guelfech a Ghibellinech (*De Gelfhis et Gebellinis*) či O tyranovi (*De tyranno*).⁵ Bartolus byl také znalý církevního práva, o čemž svědčí jeho spis O rozdílech práva soukromého a církevního (*De differentiis inter ius civile et canonicum*), i když nikoli v takové míře, jako jeho žák Baldus de Ubaldis.

Traktát O řečišti (*De alveo*) se řadí mezi méně známá pojednání tohoto středověkého právníka a tvoří poslední ze tří částí rozsáhlejšího díla nazývaného *Tyberiadis* či též O řekách (*De fluminibus*), které pojednává především o vlastnictví, jeho nabývání a pozbývání, v souvislosti s pozemky sousedícími s řekou.⁶ Vedle traktátů O náhradnictví (*De substitutionibus*) či O posloupnosti ze zákona (*De successione ab intestato*) se řadí mezi Bartolovy texty věnované soukromému právu.⁷ *Tyberiadis* napsal slavný středověký právník za svého působení na univerzitě v Perugii. O okolnostech jeho sepsání podává v úvodu barvitý výklad: „Když tedy nadešly akademické prázdniny, přijel jsem za odpočinkem do jedné vily poblíž Perugie nacházející se na vyvýšenině nad Tiberou. Na plynoucí Tibeře jsem začal pozorovat náplavy, vzniklé ostrovy a změny řečiště. Z těchto skutečností vznikaly mnohé právní otázky. Začal jsem proto uvažovat, co by mělo být právem ve vztahu k těmto říčním jevům. Stále o tom přemítaje jsem proto přerušil průběh dovolené, kvůli které jsem přijel.“⁸ Přestože Bartolus pochyboval, že se mu proto dostane nějakého docenění, rozhodl se sepsat rozsáhlé pojednání o právních otázkách vznikajících v důsledku změn říčního koryta.

Výsledek jeho práce představuje právě *Tyberiadis*, dílo o třech částech, které mají podobu samostatných traktátů: O náplavě (*De alluvio*), O vzniklém říčním

³ Tamtéž, s. 143.

⁴ DE SAXOFERRATO, Bartolus, *Tractatus de insigniis et armis*, Ostrava, 1989, 44 s.

⁵ Např. QUAGLIONI, Diego, *Politica e diritto nel Trecento italiano: il „De tyranno“ di Bartolo da Sassoferrato (1314–1357), con l'edizione critica dei trattati De Guelphis et Gebellinis, De regimine civitatis e De tyranno*, Florencie, 1983, 257 s.

⁶ Tento text vychází z *Tyberiadis* ve znění v souborném vydání: DE SAXOFERRATO, Bartolus, *Consilia, quaestiones et tractatus*, Benátky, 1529.

⁷ ERCOLE, Francesco, *Bartolo da Sassoferrato*, in: *Enciclopedia Italiana*, 1930, dostupné na: <https://www.treccani.it/enciclopedia/bartolo-da-sassoferrato_%28Enciclopedia-Italiana%29/> (7. 2. 2023).

⁸ DE SAXOFERRATO, Bartolus, *Tyberiadis*, in: *Consilia, quaestiones et tractatus*, op. cit., s. 128r. Není-li uvedeno jinak, překlady jsou dílem autorky.

ostrově (*De insula in flumine nata*) a O řečišti (*De alveo*). Jejich společnou páteř tvoří fragment z justiniánských Digest Dig. 41.1.7 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.) někdy nazývaný také jako *lex Adeo*,⁹ který komentují. Zatímco Gaiův fragment odpovídá na právní otázky vznikající na základě změn říčního koryta, Bartolovo dílo se jich striktně nedrží a řeší také různé další související právní problémy. Vše, co uvádí, dokládá odkazy na justiniánská Digesta, Codex či jiné právní prameny. Naplňuje tak to, co o Tyberiadis uvádí v úvodu: „... není jen o samotné Tibeře, ale v tomto traktátu je účelně promyšleno také mnohé, co se děje v oblasti Tibery, protože je to vypracováno dle všeho práva města Říma. Co je řečeno o řece Tibeře Římány, užívá se na všechny řeky.“ Nadto pro úplnost stojí za zmínku, že traktáty O náplavě a O vzniklém říčním ostrově neobsahují pouze slovní výklad, ale také geometrické nákresy (*figurae*) řešených otázek.¹⁰

Traktát *De alveo* se vztahuje konkrétně k Dig. 41.1.7.5–6 (Gaius lib. 2 re. cott. sive aur.): „Pokud řeka cele a přirozeně opustí řečiště a začne téci jinudy, původní řečiště případně zajistě tomu, kdo drží pozemek při břehu v takové šíři, v jaké je břeh jeho, a nové řečiště nabude téže právní povahy, jakou má samotná řeka, která je veřejná dle práva národů. Pokud se řeka po nějakém čase navrátila k původnímu řečišti, to nové řečiště připadne tomu, kdo drží půdu při jeho břehu. Pokud nicméně nové řečiště obsadilo něčí pozemek celý a následně se řeka navrátila k původnímu, nemůže rozumně náležet tomu, kterému patřil dříve, protože onen pozemek, který existoval, zanikl, když pozbyl svou podobu, a pokud původní vlastník nemá žádný ze sousedních pozemků, nemůže mu náležet na základě sousedství žádná část řečiště, ale je těžké, aby taková situace nastala.“

Bartolus v úvodu traktátu O řečišti cituje tento fragment celý a následně více-méně slovo od slova komentuje. Někdy se výrazům věnuje v témže významu jako Gaius, ale často se uchyluje i k obecným výkladům, a tak se dostává k řešení dalších méně souvisejících právních otázek, které bývají původní problematice již velmi vzdálené. Například v souvislosti se slovem „začíná“ (*incipit*), které Gaius užil v souvislosti nově opuštěného řečiště začínajícího někomu právem náležet, se zamýšlí nad různými jinými právně významnými případy použití tohoto slova,

⁹ Viz např. CAVALLAR, Osvaldo, *River of Law: Bartolus's Tiberiadis (De alluvione)*, in: MARINO, John A., KUEHL, Thomas (eds.), *A Renaissance of Conflicts: Visions and Revisions of Law and Society in Italy and Spain*, Svazek 3, Toronto, 2004.

¹⁰ Blíže viz FROVA, Carla, *Le traité de fluminibus de Bartolo da Sassoferrato (1355)*, in: Médiévales č. 36/1999, Paris, s. 83–85.

konkrétně třeba v souvislosti s počítáním času, kdy se věnuje řešení otázky, zda začíná den ve chvíli, když se začíná rozednívat, když začne vycházet slunce nebo když je slunce plně nad obzorem, nebo v souvislosti týkající se začátku rozlohy území či uchopení moci.

2. Kategorizace věcí

Takovým vzdálením se od primárního tématu traktátu je také Bartolova kategorizace věcí, která navazuje na řešení situace, kdy řeka opustila své nové řečiště a vrátila se do svého starého, čemuž se Gaiův fragment věnuje v závěru. Podle Gaia se tento řekou opět uvolněný pozemek nevrátí do vlastnictví dřívějšího vlastníka, protože ztratil svou předešlou podobu, takže zanikl a na jeho místě se dále nachází kvalitativně jiný. Slovní spojení „je opuštěna jeho podoba“ (*esse amissa propria forma*) vede Bartola k zamyšlení nad tím, kdy věc obecně, nikoli pouze říční koryto, opustí svou podobu, a tedy zanikne.

Slavný komentátor přitom poznamenává, že existuje dvojí podoba, jednak podstatná (*forma substantialis*), jednak nahodilá (*forma accidentalis*). Z těchto dvou je „jeho podobou“ první z nich, neboť tu „... není možné poznat z nahodilosti, protože ty věc průběžně mění. Tak co bylo včera bílé, dnes je černé, kdo byl včera mladým, dnes je stár a kdo byl včera malým, dnes je velkým, čímž ale nepřestává být stále tímž.“¹¹ O svou podobu, a tedy i o existenci sama sebe, přijde věc tehdy, ztratí-li věc svou podstatnou podobu (*formae substantialis*).

Bartolus rozeznává u podoby (*formae*) věci totéž, co současná právní nauka, potažmo římské právo, v případě jednání (*accidentalialia* a *substantialia* čili *essentialia negotii*).¹² Jak u věci, tak u právního jednání představuje podstatný ten prvek, který určuje, že se jedná právě o ně. Tato podobnost by mohla zavdat domněnce, že snad v traktátu uvedená úvaha ohledně podoby věci vzešla po vzoru právního jednání, což by však bylo ukvapené, neboť ve 14. století tato právní nauka ještě neměla své místo. Bartolus tak nejspíš užil nikoli právních, ale filosofických až teologických pojmů, neboť *substantialia* mají dosud své místo ve filosofické antropologii či v trinitární teologii, v souvislosti s pojmem osoba. Rozdělení podoby

¹¹ DE SAXOFERRATO, Bartolus, *De alveo*, in: *Consilia, quaestiones et tractatus*, op. cit., s. 141r.

¹² Viz např. komentář k § 1789, in: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol., *Občanský zákoník*, Praha, 2022. Či z pohledu nauky o římském právu HEYROVSKÝ, Leopold, *Dějiny a systém soukromého práva římského*, Praha, 1910, s. 202–203.

na podstatnou a nahodilou lze nalézt již v Boëthiově díle, konkrétně v traktátu Proti Eutychovi a Nestorovi (*Contra Eutychos et Nestorium*).¹³ Dělení podstatností a nahodilostí však vztahoval pouze k osobě. Bartolus ve svém dělení věcí považuje za věc i osobu/člověka, jak je uvedeno níže, takže kategorie uváděné „posledním Římanem“ pouze rozšířil z osoby také na věci.

Cílem Bartolova výkladu je ukázat, co tvoří podstatnou podobu věcí. Kategorizace, kterou za tím účelem vytváří, slouží jen jako prostředek, nikoli jako účel sám o sobě. To představuje základní rozdíl mezi Bartolovým a Gaiovým výkladem o věcech v druhé knize Institucí, který pouze propedeuticky vyjmenovává různé druhy dělení věcí. Oba přitom začínají podobně dělením na hmotné a nehmotné, což je kategorie známá i z antických pramenů.¹⁴ Na rozdíl od Gaia Bartolus nijak nerozvádí, co patří mezi které z nich. Jen v závěru svého výkladu podává demonstrativní výčet nehmotných věcí. Možná tuto kategorizaci nepovažoval za zvláště podstatnou nebo se ve 14. století jednalo v porovnání s 2. stoletím (potažmo 5. stoletím, přihlíží-li se k justiniánským Institucím) o notoriety.

Přitom o kritériu dotknutelnosti jako způsobu dělení věcí podávají vlivem řecké filosofie¹⁵ zprávy již antické římské neprávní prameny, například Lucretiův spis O přírodě či Ciceronova Topika.¹⁶ Jediný z autorů zastoupených v justiniánské kodifikaci, který o něm podává výklad, je Gaius. Ostatní autoři hovoří především o věcech hmotných v kontextu držby.¹⁷ Římské právo proto mohlo znát jako věci v právním smyslu pouze věci hmotné.¹⁸ U Gaia by tak tato kategorie dělení věcí mohla být pouhou reflexí povahy majetkových zájmů. Bez ohledu na tyto dohady se však jedná o kategorii jednoznačně recipovanou z římského práva.

Bartolus dále rozděluje hmotné věci na přirozené (*naturales*) a umělé (*artificiales*), což nejsou pojmy, které by byly římskému právu vysloveně cizí. Prameny římského práva označují za přirozené například závazky, k jejichž vymáhání nebyla k dispozici žaloba, pokrevní příbuzenství či například právo

¹³ BOËTHIUS, *Teologické traktáty*, Praha, 2004, 46 s.

¹⁴ Inst. Gai.2.12, Inst. Iust. 2.2. a Dig. 1.8.1.1. (Gaius lib. 2 inst.).

¹⁵ SCIALOJA, Vittorio, *Teoria della proprietà nel diritto romano*, Svazek 1, Roma, 1933, s. 22–25.

¹⁶ LUCRETIUS, De rerum naturale 1.298–304, také QUINTIANUS, Institutio oratoria 5.10.116., CICERO, Topica 5.26–27.

¹⁷ Např. Dig. 41.2.3pr (Paulus lib. 54 ad ed), Dig. 41.3.4.26 (Paulus lib. 24 ad ed.).

¹⁸ ALBERTARIO, Emilio, *Corso di diritto romano, Il possesso*, Milano, 1939, s. 198 a HEYROVSKÝ, Leopold, *Dějiny a systém soukromého práva římského*, op. cit., s. 295.

všem společné.¹⁹ Naopak za umělá byla označována trvanlivá spojení různých věcí, například smíšení (*commixtio*).²⁰ Jelikož tímto způsobem vznikla nová věc, právo řešilo otázky týkající se jejího vlastnictví. Nicméně dělení věcí na přirozené a umělé nemá v pramenech římského práva oporu. Taková klasifikace v oblasti práva má zřejmě mladší kořeny.

Do prostředí právního myšlení se mohlo dělení věcí na umělé a přirozené dostat až pod vlivem vrcholné scholastiky. Ostatně i svatý Tomáš Akvinský ji uvádí ve své Teologické summě, v kvěstii pojednávající o pravdivosti věcí (*veritas*), a vysvětluje, že zatímco umělé věci mají svůj předobraz v mysli umělce, který je vytvořil, věci přirozené mají stejný předobraz v mysli Boží.²¹ Nicméně toto dělení není originální myšlenkou velkého církevního učitele, jelikož vychází z Aristotelovy filosofie, konkrétně ze spisu O nebi (latinsky *De caelis et mundo*).²² Řecký filosof pracoval se zjevnou fyzicky danou vlastností věcí, což přivádí k otázce, proč tuto kategorizaci římská právní kultura, která bezpochyby znala Aristotela, nereflektovala. S ohledem na kategorizaci věcí na jednoduché a složité, jež je doložena Gaiovým fragmentem v Digestech,²³ lze rychle zavrhnout, že by dělení na přirozené a umělé mohlo být v antickém Římě právně relevantní, s výjimkou vzniku umělé jednoduché věci. Většina věcí přirozených je zároveň jednoduchými a věci umělé jsou zároveň složenými, takže Aristotelovo dělení by v této konkurenci mohlo mít jen minimální význam.

Bartolus dále věci hmotné přirozené rozděluje na nadané duchem (*animate*) a duchem nenadané (*inanimate*). Toto dělení nemá v pramenech římského práva již vůbec žádnou oporu. Přitom *animata* není odvozena od slova *animus*, kterým právní věda chápe úmysl a se kterým se lze setkat například u vydržení, ale od slova *anima*, které se běžně překládá jako duše. Stejně jako předcházející dělení, i toto má svou oporu v antické filosofii. Aristoteles jej uvádí ve svém spise O duši (latinsky *De anima*).²⁴ Velký filosof duši podmiňuje životem a ze způsobu jejich

¹⁹ Např. viz Dig. 46.1.7 (Iulianus lib 53 dig.), Inst. Gai 3.31, Dig. 1.8.2.1 (Marcianus lib. 3 inst).

²⁰ Viz Dig. 6.1.5.1 (Ulpianus lib. 16 ad ed.).

²¹ ST I, Q16, A1.

²² BERTI, Enrico, *De Coelo*, in: *Enciclopedia Dantesca*, Roma, 1970, dostupné na: <https://www.treccani.it/enciclopedia/de-coelo_%28Enciclopedia-Dantesca%29/> (7. 2. 2023).

²³ Dig. 41.3.30pr. (Pomponius lib. 30 ad Sab).

²⁴ ARISTOTELEŠ, *O duši*, Praha, 1996, s. 50 an.

projevů dovozuje její podoby. V římské filosofii však má své místo spíše v souvislosti s úvahami o jejím původu a podstatě, nežli o tom, u koho či čeho ji hledat a jak ji kategorizovat.²⁵ Jelikož užitečnost této kategorie v právu se jeví jako mizivá, nemá význam ani uvažovat nad jejím výskytem v pramenech římského práva.

Díky znovuoobjevení Aristotelovy filosofie v období vrcholného středověku a jejím rozvíjením tehdejšími mysliteli, předně svatým Tomášem Akvinským, který napsal komentář i ke spisu O duši,²⁶ není nijak podivuhodné, že jeho pojetí duše našlo místo také v Teologické summě.²⁷ Její chápání jako něco vlastního všemu živému, kdy není myšlena pouze v nejužším slova smyslu jako lidská, nýbrž obecně jako jakási živoucí síla, kterou disponují lidé, zvířata a rostliny,²⁸ bylo zřejmě na počátku 14. století obecně rozšířené. Ostatně se s ní lze setkat také v nedokončeném pozdním díle Danta Alighierihho Hostina (*Il Convivio*).²⁹ Právě z tohoto běžného a ve své době nepřekvapujícího povědomí se dostalo učení o duši také do traktátu O řečišti.

Nadto byl Bartolus erudovaný nejen v oblasti práva, ale též teologie,³⁰ a tak byl zajisté obeznámen s moderními myšlenkami své doby odvíjejícími se od studia Aristotelových děl a ovlivňujícími práce velikanů scholastiky, jako svatý Tomáš Akvinský či svatý Albert Veliký.³¹ Při psaní *Tyberiadis*, respektive tvorby nákrešů pro traktát O vzniklém říčním ostrově, mu navíc pomáhal františkánský³² bratr Guido z Perugie, „... velký univerzitní teolog, který býval též mistrem geometrie.“³³ Spolu tak mohli zasvěceně rozmlouvat i ohledně této netoliko právní či geometrické otázky.

²⁵ Viz např. SENECA, *Quaestiones naturales* 7.25.2.

²⁶ GARFAGNINI, Gian Carlo, *Tommaso d'Aquino*, in: *Il contributo italiano alla storia del Pensiero: Filosofia*, 2012, dostupné na <https://www.treccani.it/enciclopedia/tommaso-d-aquino_%28II-Contributo-italiano-alla-storia-del-Pensiero:-Filosofia%29/> (7. 2. 2023).

²⁷ Např. TS I, Q75, A1.

²⁸ Viz např. GETTONI, Efre, *Anima*, in: *Enciclopedia Dantesca*, 1970, dostupné na: <https://www.treccani.it/enciclopedia/anima_%28Enciclopedia-Dantesca%29/> (7. 2. 2023).

²⁹ ALIGHIERI, Dante, *Il convivio*. 3.2.11.

³⁰ CANCELLI, Filippo, *Bartolo da Sassoferrato*, in: *Enciclopedia Dantesca*, 1970, dostupné na: <https://www.treccani.it/enciclopedia/bartolo-da-sassoferrato_%28Enciclopedia-Dantesca%29/> (7. 2. 2023).

³¹ CALASSO, Francesco, *Bartolo da Sassoferrato*, in: *Dizionario Biografico degli Italiani*, svazek 6, 1964, dostupné na: <https://www.treccani.it/enciclopedia/bartolo-da-sassoferrato_%28Dizionario-Biografico%29/> (7. 2. 2023).

³² CAVALLAR, Osvaldo, *River of Law: Bartolus's Tiberiadis (De alluvione)*, op. cit., s. 45.

³³ DE SAXOFERRATO, Bartolus, *Tyberiadis*, in: *Consilia, quaestiones et tractatus*, op. cit., s. 128r.

3. Res inanimata

Bartolus nejprve vysvětluje, které věci ducha nemají a co představuje jejich podstatnou podobu. Obecně jí je vlastnost, od které se odvozuje jejich pojmenování. Pokud tuto konkrétní vlastnost ztratí, změní se v jinou věc a začnou se tím pádem pojmenovávat jinak.³⁴ Například „[t]ak, jako když se vyteží ze země kámen, opouští svou podobu, když přestává být zemí, mění se v jiný druh, ztrácí dřívější pojmenování a získává jiné.“ Za zmínku stojí, že přestože nelze zapřít Bartolovo ovlivnění soudobým filosoficko-teologickým myšlením, ve svých právních úvahách se neopírá o plně teologickou nauku, neboť uvádí, že kámen je kamenem až ve chvíli, kdy je vytežen čili oddělen od země. V Teologické summě se přitom nachází s odkazem na svatého Augustina v souvislosti s poznáváním pravdy příklad, že kámen je kamenem, i když ještě není vytežen.³⁵

Dále jako příklad věci, která nemá *animae*, Bartolus uvádí žalud či jiný plod, který když „... vyklíčí v zemi, ztrácí jméno žaludu nebo jiného plodu a nabude jméno země.“³⁶ Toto Bartolus uvádí s odkazem na Ulpianův fragment o možnosti vlastníka pozemku se stromem posbírat jeho plody spadlé k sousedovi.³⁷ Nejspíše pro vyšší erudovanost výkladu se opírá o odkazy na úryvky justiniánské kodifikace, přestože pojednává o kategorii jí neznámé. Jinou souvislost mezi Bartolovým výkladem a Ulpianovým fragmentem než pouhou skutečnost, že se v obou případech jedná o výklad zahrnující výraz „žalud“,³⁸ lze však těžko najít.

Traktát O řečišti se zvláště věnuje půdě, neboť je otázkou, proč po ústupu vodního toku již nemá být ve vlastnictví původního vlastníka. Bartolus to vysvětluje analogií k vínu: „... jestliže se víno stane octem, je dosud téže podstaty, pokud se v úvahu vezme jeho hmota. ... avšak dle náležitého uvážení již není vínem, ale jiným druhem, a tak více nenese označení víno.“³⁹ Z toho vyplývá, že hmota sice zůstala stejná, ale jistá nová vlastnost způsobila, že se nazývá jinak. Nejde o to,

³⁴ U věcí, které jsou řazeny jako *animatae* tomu tak být nemusí, jak je uvedeno také níže v textu, jelikož si mohou zachovat původní název s přívlastkem, jako v případě rostliny, která když uschne, nazývá se uschlou rostlinou.

³⁵ ST I, Q16. A1.

³⁶ DE SAXOFERRATO, Bartolus, *De alveo*, in: *Consilia, questiones et tractatus*, op. cit., s. 141r.

³⁷ Dig. 43.28.1 (Ulpianus lib. 71 ad ed.).

³⁸ BONFANTE, Pietro, *Corso di diritto romano, La proprietà*, Roma, 1926, s. 162.

³⁹ DE SAXOFERRATO, Bartolus, *De alveo*, in: *Consilia, quaestiones et tractatus*, op. cit., s. 141v.

že by se změnil pozemek jako takový, nýbrž o jeho kvalitu, která se vlivem řeky změnila, a tak se má jednat o jinou novou věc.

Bartolus sice vysvětlil racionalitu Gaiova názoru, že vlastnictví nemůže nabýt původní vlastník pozemku, nicméně sám se od něj odchyluje. Slavný komentátor připouští, že řeka nemusí kvalitu pozemku změnit, a tak zřejmě následuje závěr Gaiova komentovaného fragmentu, ze kterého plyne, že je těžké, aby nastala taková situace (*sed vix est ut optineat*),⁴⁰ kdy by jej původní vlastník pozemku po ústupu řeky znovu nenabyl. Tento úryvek je však nejspíše interpolovaný⁴¹ a není dohledatelný v justiniánských Institucích, přestože ty jinak tento text plně přebírají.

4. Res animata

Vysvětlení ohledně půdy, jejíž povaha se pod vlivem řeky změní či alespoň změnit může, by nejspíše pro účely výkladu o opuštěném řečišti stačilo. Přesto Bartolus pokračuje ve svém výkladu o věcech a jejich formě systematicky dále, a tak se zabývá kategorií věcí nadaných duchem (*animatae*). Jejich podstatná podoba není vidět, protože ji tvoří duch/duše, a proto se rozeznává z vlastností, kterými se projevuje, zatímco u věcí jím nenadaných (*inanimatae*) jsou podstatná podoba a vlastnost totožné. U těchto vlastností svědčí o přítomnosti ducha, který je podstatnou podobou. U různých věcí však tuto vlastnost představuje něco jiného. Proto je Bartolus rozděluje na ty, které mají vnímavého ducha (*anima sensitiva*), živoucího ducha (*anima vegetativa*) či rozumového ducha (*anima intellectiva*). Ani toto dělení není jeho originální myšlenkou, nýbrž se pouze od práva opět uchyluje k filosofickým kategoriím, které uvádí například svatý Tomáš Akvinský v návaznosti na Aristotela či Dante v již zmíněné Hostině.⁴²

Živoucího ducha mají rostliny, které Bartolus dále rozlišuje jako dřeviny (resp. strom) a byliny, a uvádí též, co se mezi ně počítá a co již nikoli: „O něčem se říká, že je to strom tehdy, když zapouští své kořeny do země, aby byl živ skrze výživu země, a jeho matérie je pevná, nikoli měkká. ... také, jehož kořeny jsou suché a je zahrnut v zemi. ... Avšak v případě, že je poražen k zemi, platí, že tím přijde o svého živoucího ducha, který je dle práva jeho podstatou, čímž ztratil

⁴⁰ Tamtéž, s. 66.

⁴¹ VÁŽNÝ, Jan, *Vlastnictví a práva věcná*, Brno, 1937, s. 60.

⁴² ALIGHIERI, Dante, *Il convivio*, dostupné na: <<http://www.danteonline.it/english/opere.asp?idope=2>> (7. 2. 2023).

podobu, a tak již není stromem. Je tak dřívím, pokud je určeno k tomu, aby se spálilo, nebo se nazývá stavebním materiálem, pokud je určeno k nějaké stavbě.⁴³ Obdobně Bartolus také rozvádí, kdy má být rostlina považována za bylinu (tj. když je zasazena v zemi) a kdy se již řadí mezi duchem nenadané (tj. když uschne). Do kategorie věcí nadaných vnímavým duchem řadí zvířata, kterým však nevěnuje příliš pozornosti a pouze konstatuje, že jsou různé druhy jako kuň či vůl a ztrácí svou podobu smrtí.

Poslední kategorii věcí nadaných rozumovým duchem Bartolus vyhradil pouze člověku, přičemž se drží „při zemi“ a ve svém traktátu nijak nezmiňuje, že do této kategorie bývali řazeni teologií také andělé.⁴⁴ Slavný komentátor odhlíží také od toho, že člověk je v zásadě osobou a subjektem práva⁴⁵ a posuzuje jej tedy výhradně jako věc/objekt hmotné povahy. Na stejnou úroveň tak staví kámen, strom, zvíře i člověka, a to člověka obecně, nikoli pouze otroka.⁴⁶ Ostatně za hmotnou věc je označován člověk i v pramenech římského práva (Inst. Gai. 2.13): „Hmotné jsou ty, kterých se lze dotknout jako pozemek, člověk, oblečení, zlato, stříbro a mnohé jiné věci.“ Často se však slovo člověk překládá pouze jako otrok.⁴⁷

5. Člověk

Bartolus nejprve uvádí, kdo má vlastnosti, kterými se projevuje podstatná podoba člověka čili rozumový duch/duše navenek, a kdo nikoli. Pokud někoho od narození stihne taková zdravotní indispozice, že nevypadá jako člověk, dle Bartola právo presumuje, že jím není. Stejně tak člověka posuzovalo i římské právo.⁴⁸ Nicméně „... pokud vypadá s ohledem na tvar lidsky tehdy, když má nějaký výrůstek nebo přirozeně narušený vzrůst, právo předpokládá, že má podstatnou podobu, to znamená ducha, a tedy je člověkem.“⁴⁹ Bartolus svým výkladem navazuje na fragment Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sent.). Na rozdíl od antického právníka Paula zmiňuje

⁴³ DE SAXOFERRATO, Bartolus, *De alveo*, in: *Consilia, quaestiones et tractatus*, op. cit., s. 141v.

⁴⁴ ST I, Q79.

⁴⁵ HEYROVSKÝ, Leopold, *Dějiny a systém soukromého práva římského*, op. cit., s. 23an.

⁴⁶ KINCL, Jaromír, *Gaius: Učebnice ve čtyřech knihách*, Plzeň, 2007, s. 97.

⁴⁷ K obsahu pojmu „*homo*“ v pramenech římského práva viz SCIALOJA, Vittorio, *Teoria della proprietà nel diritto romano*, op. cit., s. 31–36.

⁴⁸ BONFANTE, Pietro, *Instituce římského práva*, Brno, 1932, s. 40.

⁴⁹ DE SAXOFERRATO, Bartolus, *De alveo*, in: *Consilia, quaestiones et tractatus*, op. cit., s. 141v.

těž pokřivený růst, ale nijak nerozvádí, kým je ten, který se narodil s indispozicí, která způsobuje, že nemá být považován za člověka.

Na rozdíl od ostatních věcí, které označuje za nadané duchem, se však Bartolus člověkem zabývá zevrubněji a rozděluje jej do dalších kategorií. Východisko mu poskytuje teze, že člověk je bytostí soukromou a společenskou (*animal civile et politicum*). Tento pojem pochází také z Aristotelova díla, konkrétně z *Politiky*, a vyšel z užívání v 17. století⁵⁰ a v Bartolově době byl zřejmě běžně užíván. Slavný komentátor rozvíjí hlavně úvahy týkající se toho, že člověk je bytostí společenskou (*politicum*): „... Nicméně to, zda je společenskou, se posuzuje buď podle práva národů, které je dle obsahu všech národů, nebo dle práva občanského, které je vlastní římským občanům.“⁵¹

Dle prvního práva se lidé dělí na svobodné (*liberi*) a otroky (*servi*). Oporu k tomu přitom poskytuje formulace již výše zmíněného fragmentu Dig. 1.5.14 (Paulus lib. 4 sent.). Bez zajímavosti není, že otroka sice nepovažuje za společenského, ale označuje jej za soukromého (*civilis*), což zjevně nijak nepoukazuje na to, že by otrok ve 14. století měl lepší postavení než otrok v dřívějších dobách.⁵² Bartolus svobodu spojuje především s možností veřejného působení a tu považuje za vlastnost člověka, který má moc o sobě rozhodovat: „Podstatnou vlastností podoby veřejně působícího člověka tedy dle této úvahy je bytí svobodným člověkem, který přestává být svobodným, přestává být člověkem veřejně působícím. A tak o něm a nad ním je rozhodováno jako o nerozumném zvířeti.“⁵³ Otrok je tedy sám sobě, soukromě, pořád člověkem, ale ve společnosti, veřejně, nevystupuje.

Ostatně ohledně trvání otroctví se Bartolus opírá o fragmenty justiniánských Digest a Codexu. Tak s odkazem na konstituci císaře Caracally z roku 215⁵⁴ uvádí, že na propuštěného člověka se hledí jako na někoho jiného, a tak mu nelze přičítat to, co způsobil dříve. Proč si všímá jen a pouze tohoto aspektu otroctví plyne z toho, že účelem Bartolova dělení věcí je ukázat, kdy určité věci změní svou podobu natolik, že se stanou jinou věcí. V tomto případě tedy nedostatek svobody je v podstatě

⁵⁰ TOIVANEN, Juhana, *The Political Animal in Medieval Philosophy. A Philosophical Study of the Commentary Tradition c. 1260 – c. 1410*, Leiden, 2020, s. 2.

⁵¹ DE SAXOFERRATO, Bartolus, *De alveo*, in: *Consilia, quaestiones et tractatus*, op. cit., s. 141v.

⁵² PANERO, Francesco, *La servitù tra Francia e Italia nei secoli IX–XIV: Un problema di storia comparata*, in: *Studi Storici* č. 32–4/1991, s. 799–836.

⁵³ DE SAXOFERRATO, Bartolus, *De alveo*, in: *Consilia, quaestiones et tractatus*, op. cit., s. 141v.

⁵⁴ Cod. 4.14.2 (Antoinus).

podstatnou náležitostí otroka, a pokud ji nabude, představuje jinou věc. Svoboda však není podstatnou vlastností svobodného člověka: „... Být svobodným však vskutku nepřináší žádného zvláštního rozdílu mezi lidmi, proto svoboda je spíše nahodilou vlastností.“⁵⁵ Ne, že by traktát nesouzněl například s úryvkem justiniánských Institucí, dle kterých je mezi svobodnými lidmi rozdílu,⁵⁶ ale tento rozdíl nespojuje se samotnou svobodou, ale s dalšími vlastnostmi, které člověku mohou náležet.

Dále tak Bartolus rozlišuje svobodné osoby, které jsou *sui iuris* a *alieni iuris*,⁵⁷ což uvádí jako dělení dle římského občanského práva. Slavný komentátor sám neuvádí, co to znamená a kdo je v čí moci, pouze odkazuje na Ulpiánův fragment pojednávající o tom, kdo je *pater familias*.⁵⁸ I v této souvislosti si všímá hlavně situace, kdy člověk přejde z jedné z těchto skupin do druhé, čili kdy se z osoby cizího práva stane osoba svého práva. Proto uvádí, že pokud syn přestane být v moci svého otce, nelze mu připočítat dříve učiněná jednání. Syn svou emancipací změnil svou podstatnou podobu, což podkládá odkazem na fragment od Ulpiána, ve kterém *praetor* umožnil *iudicium*, přestože byla smluvní strana stížena *capitisdeminucí*.⁵⁹

V rámci pojednávání o člověku se sice několikrát lehce dotýká také občanství, které by bylo možné očekávat jako dělící kritérium, např. na dělení mezi občany a cizinci,⁶⁰ avšak opak je pravdou. Nicméně tomuto tématu se již rozsáhleji věnoval v jiných svých dílech, například v traktátu O odvetách (*Tractatum repraesalium*),⁶¹ tudíž možná nepokládal za nutné zabývat se jím i v této souvislosti.

Bartolus si všímá též dalších vlastností, které odlišují jednoho člověka od druhého: „Různé jsou vskutku vlastnosti lidské, neboť někdo je černý, jiný bílý, někdo vznešený, jiný obyčejný, někdo je choré mysli, jiný zdravé, a rodina nepřináší zvláštního rozdílu.“⁶² Ty však považuje pro účely svého hledání, v čem spočívá podstatná podoba věcí, jen za nahodilé. Nasnadě je otázka, proč se Bartolus věnoval

⁵⁵ DE SAXOFERRATO, Bartolus, *De alveo*, in: *Consilia, quaestiones et tractatus*, op. cit., s. 141v.

⁵⁶ Inst. Iust. 1.3.5.

⁵⁷ Obdobně jako římské právo, viz BONFANTE, Pietro, *Instituce římského práva*, op. cit., s. 56.

⁵⁸ Dig. 1.6.4 (Ulpianus lib. 1 instit.).

⁵⁹ Dig. 4.5.2.1 (Ulpianus lib. 12 ad ed.).

⁶⁰ Tak jak bývá činěno ohledně římského práva např. HEYROVSKÝ, Leopold, *Dějiny a systém soukromého práva římského*, Praha, 1910, s. 143an.

⁶¹ KIRSHNER, Julius, *Civitas Sibi Faciat Civem: Bartolus of Sassiferrato's Doctrine of the Making of a Citizen*, in: *Speculum* č. 48–4/1973, s. 694–713.

⁶² DE SAXOFERRATO, Bartolus, *De alveo*, in: *Consilia, quaestiones et tractatus*, op. cit., s. 141v.

více člověku oproti jiným věcem. Jeho obsáhlejší exkurz na toto téma možná měl tendenci nejen podat systematické pojednání o formě věci, ale též zodpovědět nějakou aktuální otázku, která byla v Perugii aktuální. Tímto způsobem ostatně zakomponoval jiné aktuální otázky v dalších částech *Tyberiadis*.⁶³

6. Věci umělé

Člověk je nejzajímavějším bodem Bartolovy kategorizace. Po pojednání o něm slavný komentátor opouští věci hmotné přirozené a upírá svou pozornost na věci hmotné umělé. Podstatnou podobu v jejich případě odvíjí z tvaru, který mají k plnění toho konkrétního účelu, pro který byly vytvořeny. Rozdíl mezi přirozenými hmotnými věcmi a uměle vytvořenými tak představuje účel, který prvním dán z podstaty není, zatímco druhé definuje. Jako příklad takové věci uvádí dům, jehož účelem je obývání.⁶⁴ Za zhotovený jej tak považuje v též okamžik jako Ulpian, dle jehož fragmentu Dig. 50.16.139.1 (Ulpianus lib. 7 ad l. Iul. et Pap.) tomu tak je ve chvíli, kdy obsahuje vše, co je třeba k jejímu užívání. Na okraj si také nelze nevšimnout, že Bartolus dům považuje za věc. To může poukazovat na opuštění zásady „povrch ustupuje půdě“ (*superficies solo cedit*), neboť při jejím respektování jej za takovou označit nelze.⁶⁵ Bartolus však mohl uvažovat pouze v rovině toho, co je přirozené a co umělé. Dům je bezpochyby skvělým zástupcem druhé z těchto kategorií, neboť se považuje za umělý přírůstek pozemku.⁶⁶ Slavný komentátor tak možná pouze chtěl co nejlépe demonstrovat právě umělost „věci“, aniž by považoval za důležité zabývat se povahou domu jako objektu práva.

Vedle domu se Bartolus pozastavuje u nádobí, respektive konkrétně u poháru: „Totéž platí o poháru nebo jiné nádobě, sloužící k pití či jezení. Dokud mu ponecháváš onu podobu, je zván pohárem.“⁶⁷ Na kvalitě materiálu, který byl

⁶³ CAVALLAR, Osvaldo, *River of Law: Bartolus's Tiberiadis (De alluvione)*, op. cit., s. 61.

⁶⁴ Odkazuje přitom na fragmenty týkající se odkazu stavby či práva k ní: Dig. 7.1.53 (Iavolenus lib. 2 epist.), Dig. 35.2.80.1 (Gaius lib. 3 de leg. ad ed. praet.), Dig. 18.1.57pr (Paulus lib. 5 ad Plautium), Dig. 7.4.5.3 (Ulpianus lib. 17 ad Sab.).

⁶⁵ Jelikož římské právo chápalo stavbu jako součást pozemku. Viz např. GROSSO, Giuseppe, *Corso di diritto romano. Le cose con una nota di lettura di Filippo Gallo*, in: Rivista di diritto romano, 2001, s. 70.

⁶⁶ Např. HEYROVSKÝ, Leopold, *Dějiny a systém soukromého práva římského*, op. cit., s. 375–380.

⁶⁷ V této souvislosti Bartolus odkazuje na fragment z Digest o absenci či neúplnosti písemného pověření k jednání. Dig. 22.4.5 (Callistratus lib. 2 quaest.).

k jeho výrobě použit, přitom nezáleží. S odkazem na obecné míry se však vymezuje vůči jejímu podvádění a falešné míře, k čemuž by zdánlivě mohl dávat své kladné stanovisko, a také je zohledňuje jako faktor, který neovlivňuje, zda daná věc je konkrétní věcí nebo nějakou jinou. Vedle domu a nádob Bartolus již více zástupců z kategorie hmotných umělých neuvádí a pokračuje k poslední skupině věcí, a to nehmotným.

7. Nehmotné věci

Tyto již zkraje své klasifikace uvádí a dělí na přirozené (*naturale*) a myšlené (*mentale*). Blíže toto členění nevysvětluje ani nijak jinak nerozvádí. Možná v nich spatřuje analogii k dělení hmotných věcí na přirozené a umělé. Až na konci svého textu věnovaného věcem se zabývá podrobněji také nehmotnými a uvádí také jejich příklady, které evidentně v případě hmotných věcí považoval za nepotřebné, jelikož je uváděl pouze v souvislosti se změnou podstatné podoby, nikoli s kategorií jako takovou. Dle jejich demonstrativního výčtu, který obsahuje práva, služebnosti, žaloby a závazky, lze soudit, že Bartolus je chápe obdobně, jako tomu bylo v době antiky. Vždyť i Gaius v *Institutiones* uvádí jako příklad věcí nehmotných pozůstalost, poživací právo a závazky jakýmkoli způsobem uzavřené.⁶⁸

S ohledem na účel svého dělení také u nich hledá podstatnou podobu. U práv za ni označuje jejich přirozenost (*ipsius rei natura*). Té se věnují také neprávnické antické prameny jako Ciceronovy Tuscuské hovory, kdy přirozenost je měřítkem pro rozeznávání dobra a zla.⁶⁹ U žalob uvádí, že je jejich podstatnou podobou jejich formulace (*figura*), takže pokud se k ní něco přidá, jedná se o jinou. Zřejmě si byl vědom, že tento názor nemusí být obecně přijímán, neboť uvádí, že bývá opakován i takový pohled na věc, který považuje za nesprávný, a to, že je možné něco přidat, jako v případě trebelliánského nařízení senátu. Na co konkrétně naráží, plyne z justiniánských Institucí, které hovoří mimo jiné o žalobách proti dědici a fideikomisáři na základě zmíněného právního předpisu.⁷⁰

⁶⁸ Inst. Gai 2.14, Inst. Iust. 2.2. a Dig. 1.8.1.1. (Gaius lib. 2 inst.).

⁶⁹ CICERO. Disp. Tusc. 3.23.

⁷⁰ Viz Inst. Iust. 2.23.7.; blíže např. HEYROVSKÝ, Leopold, *Dějiny a systém soukromého práva římského*, op. cit., s. 1195–1196.

Toto připodobnění žaloby k normativnímu právnímu aktu může vyvolávat otázku, zda i jej nepovažuje také za nehmotnou věc. Nejspíš za ni považuje jak práva individuální, tak i právní normy, s ohledem na odkaz k Ulpiánovu fragmentu o vztahu práva všem národům společného a civilního.⁷¹ Vázanost obsahu a formy dále zmiňuje také ve vztahu ke služebnostem. V případě stipulace je tomu stejně, jelikož přidání či ubrání něčeho u ní znamená neplatnost či změnu v jiný druh. Jelikož římské právo spojovalo se stipulací⁷² i mancipační služebností⁷³ nutnost formálního jednání, Bartolův příklon k formálnosti v souvislosti s nimi má svůj podklad a nepůsobí překvapivě.

Zvláště se však slavný komentátor zabývá závazkem. Připouští jeho dělitelnost, čili naopak připouští možnost minimálně z něho něco ubrat. Tuto možnost však nepřipouští absolutně, přičemž uvádí tři způsoby, jak o něm lze uvažovat. Nejprve na závazek nahlíží z pohledu jeho splnění či prominutí, kdy připouští jeho rozdělení, pokud se tak učiní stejným způsobem, kterým byl uzavřen. V této souvislosti odkazuje na fragment od Ulpiána o *insulae*, ve kterém se zabývá prodlením.⁷⁴ Dále o závazku uvažuje jako o celku, který obsahuje určitá práva a povinnosti. V takovém případě se domnívá, že pokud se k němu přidá doložka času či podmínka, bude se již jednat o jinou věc. Za třetí na závazek nahlíží z pohledu plnění závazku, o němž soudí, že může být zvyšováno či snižováno, aniž by byla obligace změněna v jinou. Jeho podstatou, jejíž změna znamená jeho změnu jakožto věci v jinou, je primární objekt závazku.

Na závěr pojednání o věci v rámci traktátu O řečišti se Bartolus zabývá ještě jurisdikcí, kterou také považuje za individuální nehmotnou věc. Nicméně se již nezabývá tím, co je její podstatou, ale pouze se krátce vyjadřuje k tomu, jak je určována. Tím svůj exkurz o kategorizaci věcí a jejich podstatné podobě (*formae substantialis*) zakončuje a plynule se vrací zpět ke svému komentáři Gaiova fragmentu o opuštěném řečišti, konkrétně k rozdílu mezi záplavou a vznikem nového či obsazením staronového řečiště.

⁷¹ Dig. 1.1.6pr (Ulpianus lib. 1 instit.).

⁷² BONFANTE, Pietro, *Institute římského práva*, op. cit., s. 495–501.

⁷³ HEYROVSKÝ, Leopold, *Dějiny a systém soukromého práva římského*, op. cit., s. 304–305.

⁷⁴ Dig. 45.1.72.2 (Ulpianus lib. 20 ad ed.).

Závěr

Bartolus v traktátu *De alveo* podává vyčerpávající výklad kategorizace věcí s cílem poukázat na jejich podstatnou podobu, se kterou pojí jejich trvání. Ve svém výkladu sice vychází z římského práva a podkládá jej odkazy na *Corpus iuris civilis*, ale postupně se přibližuje spíše scholastice a vlivu aristotelismu. Paralela s kategoriemi obsaženými jak v dílech Aristotela, tak v Teologické summě svatého Tomáše Akvinského, je nasnadě. O dělení věcí na nadané a nenadané duchem, které Bartolus uvádí, psal jak *doctor angelicus* tak velký řecký filosof. Obdobně i výrazy, které používá k vysvětlení svého výkladu, jako že člověk je ve zkratce společenský tvor (*animal civile et politicum*), který vychází také z antické tvorby. Nelze však slavného komentátora nařknout z toho, že by spojoval neslučitelné, tedy právo a filosofii, jak by mohl ukvapeně namítnout člověk dnešní doby. Naopak vycházel z myšlenek běžně a všeobecně přijímaných vzdělaností 14. století, jak ostatně svědčí také jejich zakomponování například do díla jiného italského velikána téhož období, Danta Alighieriho. Dnes již právním myšlením jen těžko uchopitelná kategorizace tak byla jen „vodou na mlýn“ své doby a je tak krásným příkladem, jak vnímání i těch nejzákladnějších pojmů prochází změnami.

Resumé

Článek se věnuje kategorizaci věcí obsažené v traktátu O řečišti (*De alveo*) od Bartola de Saxoferrato, představitele středověké italské právnické školy komentátorů. S úmyslem ukázat, co představuje podstatnou podobu věcí, se kterou je spjato jejich trvání, je dělí do několika kategorií, a to na hmotné a nehmotné (*corporales a incorporales*), umělé a přirozené (*naturales a artificiales*), nadané duchem a duchem nenadané (*animatae a inanimatae*). U věcí nadaných duchem dále rozlišuje, zda je živoucí, vnímavý či rozumový (*anima sensitiva, vegetativa, intellectiva*). Rozumového ducha pak má výhradně člověk. Ve svém dělení tak Bartolus vychází z kategorií římského práva, ale pojí je s myšlením své doby ovlivněné scholastikou, a tak některé z užitých kategorií nelze najít v právních pramenech, ale například v Teologické summě.

Summary

Categorisation of Things According to Bartolus de Saxoferrato

This article deals with the categorisation of things contained in the treatise On The Riverbed (*De alveo*) by Bartolus de Saxoferrato, a representative of the mediaeval Italian school of

legal commentators. With the intention of showing what constitutes the essential form of things, with which their existence is linked, he divides them into several categories, namely material and immaterial (*corporales* and *incorporales*), natural and artificial (*naturales* and *artificiales*), endowed with spirit and not endowed with spirit (*animatae* a *inanimatae*). For things endowed with spirit he further distinguishes whether it is living, perceptive or rational (*anima sensitiva, vegetativa, intellectiva*). Only humans possess a rational spirit. Bartolus bases his division on the categories of Roman law but connects it with the thoughts of his time, influenced by scholasticism, and so some of the categories used cannot be found in legal sources, but for example in the *Summa Theologica*.

Klíčová slova: římské právo, recepcce římského práva, Bartolus de Saxoferrato, komentátoři, věc, hmotné a nehmotné věci

Keywords: Roman law, reception of Roman law, Bartolus de Saxoferrato, commentators, thing, material and immaterial things

Autorka

Mgr. Sylvie Grulichová působí jako interní doktorandka na Katedře právních dějin Právnícké fakulty Univerzity Karlovy. V rámci svého studia se zaměřuje na římské právo. Pracuje v Právně-legislativním odboru Ministerstva zahraničních věcí České republiky.

Author

Mgr. Sylvie Grulichová is an internal doctoral student in the Department of Legal History at the Faculty of Law of Charles University. In her studies she focuses on Roman law. She works in the Legal-Legislative Department at the Czech Ministry of Foreign Affairs.

Kontakt

Mgr. Sylvie Grulichová
Právnícká fakulta, Univerzita Karlova
Katedra právních dějin
Nám. Curieových 7
116 40 Praha 1
e-mail: grulichs@prf.cuni.cz